

Književnost.

Knjige „Slovenske Matice“ za l. 1906.

Martin Kačur. Življenjepis idealista. Spisal Ivan Cankar. Knezova knjižnica, XIII. zvezek. Izdala Slovenska Matica 1906. Str. 127. — Ko je Cankar obhajal lansko leto svoj jubilej, nam je povedal zgodovino svojega razvoja. Toda o razvoju v pravem zmislu pri njem niti govoriti ne moremo. Njegov slog se je res obrusil v desetih letih do čudovite finese, njegova umetniška kompozicija je od dne do dne duhovitejša, toda Cankar je vendar ostal od „Erotike“ do „Martina Kačurja“ kot filozof in umetnik vedno isti. Kakor je bila njegova prva lirika mehka in sentimentalna, tako so tudi njegovi sedanji junaki le postave v mesečini, ki bi jih človek zastoj iskal po širnem svetu ob poldanskem solncu; in nihilist, ki je nekaj bruhal v „Knjigi za lehkomišelné ljudi“ neukročeno sovraštvo do morale in do vsega obstoječega reda, se je le toliko izpremenil, da je postal iz revolucionarca ciničen skeptik. To je Cankarjev literarni značaj in zato smo vedeli, da se ne bo dobro godilo ubogemu idealistu Martinu Kačurju in njegovemu življenjepisju. In Cankar res svojega idealista muči in ubija toliko časa, dokler ga ne ubije. Ko še nihče ne misli o napredku in prosveti, takrat ustanavlja Martin Kačur izobraževalno društvo, kar se mu seveda ne posreči, ker je idealist. Zaradi tega ga prestavijo drugam, kjer zopet izkuša ustanovljati, toda ničesar ne ustanovi, ker se prej oženi in z ženitvijo je končan idealizem. „Pest blata je padla v njegovo srce in blato se je razlivalo zmerom više in je zalilo srce do vrha . . . Od tistega trenutka ni hrepenel več v višavo, ne v daljavo.“ In ko so ga po desetih letih zopet prestavili, se je zgodilo čudo: „ljudje, ki so ga kamenjali nekoč, so stali zdaj kraj gozda, v gorkejšem solncu, ob močvirju, na trdnejši zemlji, nad zaseko, više v klanču, in so kazali nanj: Glejte ga, ki nima ljubezni v srcu!“ (Str. 122.) To je življenjepis idealista. Njegova tragiška krivda je, da ni pomnil takoj od začetka resnice, ki jo uči življenjepis: „O, zdaj ne bom pel credo, kadar je gloria! Ljudi je treba najprej spoznati, čas, okoliščine . . . in potem previdno, po prstih . . . Če se ravna po drugih, drži lahko roke križem in čas dela zanj . . .“ Ko je tako prišel idealist do spoznanja, mu ne preostaja ničesar drugega, kot da se napije žganja in ubije čelo ob kantonskem kamnu.

Cankar ni romancier in zato se mu ne poda daljša povest. On ne pozna niti zapletkov, niti razvoja — vsako poglavje, skoro vsaka stran je epizoda zase, ker pisatelj dobro ve, da je v tem njegova moč. Kakor razbije zunanje dejanje v množico drobcev, tako slika tudi dušo le v hipih. On prezira psihološki razvoj svojega idealista v velikih potezah, zato pa analizira njegovo duševno razpoloženje v posameznih trenutkih do najtanjše podrobnosti. Vsled tega nam značaj Martina Kačurja ni jasen in gloriola njegovega idealizma je precej medla. V njem je samo „veliko hrepenenje, da koristi drugim, da jim daruje to malo, kar ima.“ Kaj hoče in zakaj hoče, Martin Kačur ne ve. On dela za

napredek. Za kakšen napredek? Za napredek „sploh“. Martin Kačur ne ve. In ko se Martin Kačur oženi, mine nanagloma ves njegov idealizem. Tako je Cankar sam ironiziral tragiko njegovega življenja, mi pa bi se morali potem le bati, da nas pisatelj uči morale in pravega idealizma.

Vsa moč Cankarjeva tiči v njegovem sarkazmu. Tu je nedosežen in v Martinu Kačurju se je povzpел do viška duhovite ironije. Vso bogato dedščino sentimentalnosti je zapustil svojim junakom, sam si je pa zapisal samo kot v hiši, iz katerega na vse zabavlja. Tu je nemogoča vsaka polemika z njim. S čudovito spretnostjo se izpremene pred njegovimi očali vse resne, velike osebe v smešne pritlikavce in iz vsakega človeka gleda laž in koristolovstvo. Ta destruktivna sila Cankarjeva je tako velika, da se čitatelj sam težko ubrani moreče življenske resignacije, ki je narekovala pisatelju to strupeno ironijo. — Škoda je, da ima „Martin Kačur“ popolnoma lokalni, kranjski značaj in da Cankar opisuje efemerne pojave, ker so nekatera poglavja lepa in zaslužijo, da prežive desetletje.

Fr. Terseglav.

L. N. Tolstoj: **Moč teme.** Prevela iz ruščine Minka Govékarjeva. Prevodi iz svetovne književnosti III. Izdala Matica Slovenska. 1907. Str. 118. — Matica je jako dobro izbrala, ko se je odločila, da izda v prevodu to dramo Tolstega. V sedanjih časih popolne dekadence življenja in umetnosti je „Moč teme“ nekaj lepega. Medtem ko srečavaš sedaj na cesti in v literaturi le ljudi, ki se jim pretaka po žilah mesto vroče krvi netečna slaščica, ti pripelje Tolstoj na oder četo oseb, ki jim prekipevajo v srcu silne strasti, a tudi velike npravne moči. Nikita, ki ga žene moč teme iz pregrehe v pregreho, zna tudi poklekiniti bos pred ljudmi, klanjati se jim do tal in klicati: „Odpusti mi, soseska pravoslavna!“ — Osebe v tej drami Tolstega frapirajo z nezakrito nagoto svojega dejanja. Prerok z jasne poljane noče vplivati z mehкими čustvi in lepimi besedami, on se prostovoljno odreka svojih pesniških moči, ki včasih v romanih tako živo opisujejo lepoto dobrega življenja, da bi človek samo roke iztegnil in jo prijel — namesto tega naj govore goli fakti. In ti tudi govore. Od prizora do prizora nam odkriva Tolstoj najtemnejše strani človeške duše, kaže vso njeno skvarjenost, njeno gorje in nesrečo. In ko prikipi disharmonija do vrhunca, tedaj napiše Tolstoj nepričakovan finale: Nikita kleči bos in se izpoveduje. — Ta moč dejanja je velikanska; še večja pa se zdi nam, ki živimo v dobi, ko izumirajo zadnji pripovedovavci in se poraja dan na dan neštivilno ponesrečenih psihologov.

Tolstoj zastopa v estetiki najradikalnejši ekstrem. Lepo mu je le tisto, kar izboljša in dviga človeštvo, in s tega estetskega stališča sodi in piše. Kakor je rodilo geslo l' art pour l' art, dosledno izpeljano do zadnjih posledic, glasovito šolo brutalnega naturalizma, ki je bil smrt lepe umetnosti, tako bi utegnili zapeljati prenostransko poudarjanje etičkih dolžnosti umetnost v